

УДК 347.064.2:371.2

ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІВ ТА УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО ПРОФЕСІЙНОГО УЧИЛИЩА

Оксана Кривошеєва

*Вище професійне училище № 8 м. Стрия
вул. О. Кобилянської, 4, 82400 Стрий, Україна*

Проаналізовано проблеми взаємодії й педагогічного спілкування викладачів і молодших спеціалістів вищого професійного училища. Розглянуто роль викладача й майстра виробничого навчання у підвищенні рівня взаєморозуміння з учнями.

Ключові слова: педагогіка, психологія, навчально-виховний процес, взаєморозуміння, співпраця.

На сучасному етапі розвитку професійно-технічної освіти особлива увага приділяється вихованню нової людини. Важливу роль у цьому процесі відіграє учитель. Адже на прикладі його ставлення до суспільних процесів, праці, інших людей формується світогляд учнів, характер, стиль поведінки. Вплив педагога на формування рис молодшого спеціаліста у вищому професійному училищі (ВПУ) суттєво залежить від характеру взаємодії викладача й учня в педагогічному процесі.

Одне з головних завдань виховної роботи – формування здорового, дружнього учнівського колективу. Сьогодні у професійні училища приходять, здебільшого, знедолені учні, про яких забули батьки, перевантажені матеріальними клопотами. Тож на викладача й майстра виробничого навчання покладається завдання виховати справжню людину, яка зможе знайти своє місце в житті, бути корисною суспільству, працювати в ринкових умовах.

Проблема формування й розвитку особистості вчителя, його професійних рис, вміння налагоджувати педагогічно доцільні взаємини з учнями досліджували педагоги й психологи (В. О. Сухомлинський [9], Т. Є. Коннікова [4], М. О. Березовін, Я. Л. Коломінський [2], Є. С. Рабунський [8], Ш. О. Амонашвілі [1] та ін.). Однак слід визнати, що в Україні ще недостатньо вивчені питання взаємодії педагогів та учнів ВПУ.

Наша мета – подальше дослідження спільної діяльності педагога й молодшого спеціаліста, взаємодії між ними, яка набуває актуального значення передусім як чинник активізації навчально-виховної роботи ВПУ.

Для того, щоб дійти до свідомості учня, необхідно найперше зрозуміти, чого прагне він, а потім допомагати йому повірити в себе, в свої здібності.

Навчально-виховний процес у ВПУ побудований на принципах демократизації й гуманізації взаємодії педагогів і молодших спеціалістів. Особливо зростає роль співпраці між ними, співуправління з урахуванням інтересів і здібностей майбутніх фахівців.

Зазначимо, що, незважаючи на зміни в освіті, незмінним в ній залишаються учитель і учень. Незважаючи на досягнення, нові технічні засоби, нові теорії, освіта розвиватиметься так, як виживала з часів Сократа чи Арістотеля, – шляхом взаємодії й збагачення одної особистості іншою, одного розуму іншим.

Навчально-виховний процес ВПУ потребує постійного професійного вдосконалення. Це стосується передусім і самої особи вчителя, завданням якої є вести особливий спосіб життя. Необхідною умовою ефективності виховних зусиль викладача є його особистий приклад, високий професіоналізм, моральні якості, суворі вимогливість до себе, доброзичливість, тактовність, відповідальність, невимушеність поведінки. Викладач повинен бути для молодших спеціалістів зразком справедливості й витримки. Лише освічені люди можуть навчати інших. Людина, яка вимагає від інших дисципліни, сама повинна бути дисциплінованою. Самодисципліна й самоконтроль молодших спеціалістів не можуть виникнути самі по собі, вони повинні мати взірць для наслідування.

Психологи довели, що психічний стан учителя суттєво впливає на учнів. Тому кожен педагог повинен не тільки глибоко знати свій предмет, а й вміти зрозуміти учня, поважати його. Байдужість не сумісна з гуманізмом. Дуже часто настрої вчителя сприяє швидкому й міцному запам'ятовуванню або навпаки. Гуманні взаємини формують гуманні риси особистості.

Щоб виховати гуманістично зорієнтовану особистість, наставник сам повинен мати високий рівень духовної, національної, професійної культури, глибоко знати і розуміти психологію людини, володіти новітніми педагогічними технологіями, спрямованими на гуманізацію освіти.

Деякі викладачі дотримуються хибної думки: чим краще навчається учень – тим цінніша його особистість для людського загалу. Чим гірше вчиться – тим меншої уваги він заслуговує. Тепер переконані: немає поганих дітей, є лише обставини, які змушують їх чинити добро або зло.

Учителі, звичайно, не люблять бешкетників, слабеньких учнів. З такими дітьми їм важко, і вони поводяться так, що дітям стає ще важче.

На жаль, чимало вчителів педагогічно безграмотні, не вірять у можливості учнів. Для них особливо актуальними будуть слова П. П. Блонського: “Учителю! Стань людиною!” Викладач і майстер виробничого навчання інколи повинні порадитись з групою, попросити допомоги, адже молодший спеціаліст – це, здебільшого, сформована

особистість, впевнена, яка самостійно підходить до питань і шукає шляхи їх вирішення.

Сила педагога не у владі, а в його учнях, в його вмінні бути людиною, спілкуватися з ними по-людськи. Викладач повинен давати можливість молодшому спеціалістові висловлювати свою думку, виявляти повагу до його знань, утримуватися від поспішних і категоричних висновків, радитися з ним, обговорювати плани роботи. Необхідний індивідуальний підхід до кожного вихованця, адже рівень підготовки й розвитку здібностей до навчання не у всіх однаковий. Враховуючи темперамент і характер молодшого спеціаліста, рівень його знань і навиків, педагог підтримує несміливих, привчає до стриманості надто рухливих, виховує активність слабівільних. Характеризуючи учня, не можна вказувати на окремі його негативні риси або вчинки. Небажаною є й надмірна поблажливість. Здебільшого, порада чи допомога приймається лише за умови доброзичливих стосунків з педагогами. Формування таких стосунків потребує від викладача терпіння й педагогічного такту. Вільний розвиток особистості може відбуватися за умови, коли учень не відчуває “виховного тиску”. Отже, щоб людину виховати, треба її знати.

Вивчення взаємин педагогів і учнів – процес складний, але необхідний в роботі кожного вчителя. Не знаючи реальних стосунків, не можна правильно визначити стратегію й тактику взаємодії з вихованцями. Вивчення взаємин передбачає, що педагог знає чинники, які впливають на ці взаємини; умови, за допомогою яких відбувається формування справді гуманістичних відносин; володіє головними методами збору необхідної інформації; вміє цю інформацію опрацювати, проаналізувати.

Важливе значення у формуванні взаємин педагогів і учнів, безумовно, має загальна соціальна ситуація, в якій відображаються суспільні установки на людину та її роль у суспільстві. Ці установки, сформовані під впливом економічних, політичних, етичних та інших умов, неоднозначно визначають взаємини вчителя й учнів.

Важливе значення у формуванні стосунків педагогів і учнів мають батьки, родичі, друзі, колеги, сусіди тощо. Наприклад, в одній сім'ї постійно ведуться розмови про училище, обговорюються головні проблеми; ніхто з батьків не дозволяє собі різкої й грубої критики на адресу викладача, а намагається об'єктивно все оцінити, зрозуміти, вирішити проблему. В іншій сім'ї у всьому звинувачують училище, викладачів й майстрів виробничого навчання.

І в першому, і в другому випадку досвід учнів, звичайно, збагачується. Але в першому сім'я сприяє формуванню доброзичливого, справедливого ставлення до педколективу, а в іншому – викликає неприязнь. Розбіжність у вимогах батьків і викладачів, взаємна неповага дискредитують в очах

молодших спеціалістів і тих, і інших, створюють сприятливі обставини для небажаного з педагогічного погляду ставлення до ВПУ і навчання в ньому.

Важливе значення у взаєминах має майстерність педагога (його компетентність, вміння будувати й регулювати стосунки), культура його спілкування. Від того, як організується взаємодія (ставиться мета; як і якими способами й формами вона досягається; як оцінюються результати), залежить, якими будуть предметно-практичні результати, взаємини педагогів і учнів. А це означає, що не кожна організація взаємодії сприяє гуманізації взаємин педагогів і учнів. А яка ж сприяє? Проаналізуємо умови гуманізації взаємин в училищі.

Взаємодія, організована як соціально й особистісно значима, як колективна й творча, сприяє гуманізації взаємин педагогів і учнів, тобто формуванню взаємної віри в можливість один одного, визнання унікальності кожного, права вибору, взаємоповаги, допомоги, співпереживання.

Якщо ж кожного дня учні й педагоги демонструватимуть свою неповагу один до одного, невіру в творчі можливості, то про гуманістичні взаємини не може бути мови. В такому випадку результатом взаємодії буде не співпраця, а постійні конфлікти між викладачами й молодшими спеціалістами.

Сьогодні взаємини педагогів і учнів здебільшого складні й неоднозначні, хоча останніми роками вони стали більш відкритими. З учнями радяться, обговорюють головні проблеми училищного життя. Вони мають право самостійно обирати факультативи, деякі навчальні предмети, достроково чи екстерном складати іспити, в разі необхідності навчатися за індивідуальним планом. На черзі – вибір викладачів. До молодших спеціалістів прислуховуються, оцінюючи роботу педагога. Однак і сьогодні часто наявна недовіра між ними, агресивність, тоді, коли виховання побудоване на владі сильного над слабшим. Деякі науковці зазначають, що сьогодні суспільство “деградує” і що теперішнє зростання злочинності є наслідком зменшення виховного впливу на молодь [3, с. 180]. Нам, викладачам ВПУ, сьогодні необхідно формувати в характері молодої людини механізм самоконтролю, самообмеження, але не методами авторитарного виховання.

Демократизація суспільства, гуманізація загальнолюдських взаємин, перехід до ринку потребують внесення значних змін у процес соціального виховання особистості. Отже, головною метою навчально-виховного процесу ВПУ повинно стати не тільки формування конкурентоспроможного спеціаліста, але й викорінення бездуховності, безвідповідальності, агресивності, злочинності, безкультур'я.

Особливу увагу слід приділяти питанню взаємодії майстра виробничого навчання й класного керівника у професійній школі. Адже спільна робота

майстрів виробничого навчання та класних керівників з виховання учнів може бути ефективною лише за наявності між ними певної взаємодії, яка виникає й розвивається в процесі їхньої професійно-педагогічної діяльності [6, с. 145].

Об'єднання зусиль майстра виробничого навчання й викладача повинно базуватися на згуртованості їхніх дій, бо чутливі душі дітей швидко відчують будь-які непорозуміння між старшими. Педагоги повинні діяти як єдине ціле. Саме до цього закликав А. С. Макаренко: "Повинен бути колектив вихователів, і там, де вихователі не об'єднані в колектив і колектив не має єдиного плану роботи, єдиного тону, єдиного точного підходу до дитини, там не може бути ніякого виховного процесу... Колектив вихователів, об'єднаний спільною думкою, переконанням, допомогою один одному, вільний від заздрощів один до одного, вільний від індивідуальної і особистої погоні за любов'ю вихованців, – тільки такий колектив і може виховувати дітей" [5, с. 163–164].

Принципи взаємодії майстра виробничого навчання і класного керівника реалізуються вже на етапі прийому документів абітурієнтів у ВПУ, коли проводять бесіди з підлітками й батьками. Педагоги постійно обмінюються думками, спільно проводять виховні години, ходять зі своїми вихованцями в туристичні походи, на екскурсії. Важливо, щоб майстер виробничого навчання і класний керівник не змагалися у тому, хто має більший вплив на учнів, а щоб керувалися бажанням досягти виховної мети. У процесі взаємодії педагога й учня слід уникати грубих помилок. Іноді педагог, опинившись під впливом учня (співчутливість, жалість, безпідставна довіра учневі), ставить свою поведінку в цілковиту залежність від нього. Гуманна, справедлива субординація (учитель–учень) повинна для всіх бути головним керівним принципом [7, с. 177]. Педагогічний талант полягає в умінні відчувати в учнях рівних собі. Всім нам потрібне добре серце, здатність "віддавати його дітям" (В. О. Сухомлинський). Не слід нікому нав'язувати свій погляд, це зменшує власну ініціативу, а деколи спричиняє опір. Молодші спеціалісти здатні самі оцінювати свої вчинки й контролювати свою поведінку, тому у взаєминах з ними викладач і майстер виробничого навчання ВПУ, дотримуючись належної субординації, уникаючи панібратства, повинні виявляти довірливість і доброзичливість у порадах, щирість і справедливість, до яких учні цього віку особливо чутливі. Тактовні рекомендації й доброзичлива вимогливість у взаєминах з молодшими спеціалістами повинні визначатися їхніми інтересами. Важливе значення мають невимушені бесіди між педагогами й майбутніми фахівцями. Зазначимо, що бесіда дає бажаний результат тільки тоді, якщо будується на принципі взаємної довіри, відвертості й щирості. Не слід перетворювати бесіди у повчання й нотації.

На всіх етапах навчально-виховного процесу ВПУ у взаєминах педагога й учнів не повинно бути дорікань учневі його неуспішністю або низьким рівнем розвитку, безкультур'ям, фізичними недоліками або негативною поведінкою батьків. Такі дорікання є виявом грубої безтактності.

Підсумовуючи, зазначимо, що неодмінною умовою формування високого рівня взаємодії є взаємоповага, доброзичливість, взаємодопомога інженерно-педагогічних працівників, їхня любов до учнів, до обраної ними професії.

1. *Амонашвили Ш. А.* Развитие познавательной активности учащихся // *Вопр. психологии.* 1984. № 5. С. 36–41.

2. *Березовин Н. А., Коломинский Я. Л.* Учитель и детский коллектив. Минск, 1975.

3. *Вишневський О. І., Кобрій О. М., Чепіль М. М.* Теоретичні основи педагогіки: Курс лекцій / За ред. О. Вишневського. Дрогобич, 2001.

4. *Конникова Т. Е.* Формирование общественной направленности личности школьника как педагогическая проблема: О нравственном воспитании школьника // *Учен. зап. Ленингр. пед. ин-та им. Герцена.* 1968. С. 3–28.

5. *Макаренко А. С.* Лекція 3. Педагогіка індивідуальної дії // *Твори: В 7 т.* 1958. Т. 5. С. 163–164.

6. Педагогічна книга майстра виробничого навчання: Навч.-метод. посіб. / Н. Г. Ничкало, В. О. Зайчук, Н. М. Розенберг та ін.; За ред. Н. Г. Ничкало. К., 1992.

7. Педагогічна психологія: Навч. посіб. / Л. М. Проколієнко, М. Й. Боришевський, В. О. Моляко та ін.; За ред. Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенка. К., 1991.

8. *Рабунский Е. С.* Индивидуальный подход в процессе обучения школьников. М., 1975.

9. *Сухомлинский В. А.* Сердце отдаю детям. К., 1988.

**TEACHERS AND STUDENTS' INTERACTION IN EDUCATIONAL
PROCESS AT HIGHER VOCATIONAL SCHOOLS****Oksana Kryvosheyeva**

*Higher Vocational School №8 of Stryi
O. Kobulans'ka Str., 4, UA-82400 Stryi, Ukraine*

The article analyses the issues of teachers and students communication and interaction at Higher Vocational School. It considers the role of a teacher and vocational education master in promoting mutual understanding with students.

Key words: pedagogics, psychology, educational process, mutual understanding, cooperation.

Стаття надійшла до редколегії 18.03.2004
Прийнята до друку 30.11.2004